

KARO IR TAIKOS MOTYVAI ALBIJAUS TIBULO POEZIJOJE

Dalia DILYTĖ

Romėnų elegijai yra būdingas siauras temų ir interesų ratas: įsimylėjusio poeto dejonės, svajos, nusivylimai, prisipažinimai mylint, priesaikos. Albiiaus Tibulo poezija šiuo požiūriu nėra išimtis. Bet, kaip ir kiekviename meno kūrinyje, šio romėnų elegiko poezijoje atsispindi tos visuomenės, kurioje gyveno poetas, ideologijos, politikos, religijos principai. Romėnų elegijos tyrinėjimuose nėra nei plačiau išnagrinėta, nei išspręsta Tibulo santykio su gyvenamuoju laikotarpiu problema. Mokslininkai paprastai daugiau dėmesio skyrė ir skiria poeto meilės romano¹, jo kūrybos santykio su aleksandriečiais², biografijos³ problemoms, apeidami arba labai trumpai teužsimindami apie mus dominančią temą. Iš mums prieinamų pastarųjų metų tyrinėtojų bene originaliausias mintis reiškia H. Mejeris⁴. Jis teigia, kad Tibulo poezijoje randamos tos pačios principato imperialistinės nuotaikos, kurios būdingos ir kitiems to meto poetams, bet ir jis apie tai plačiau nekalba, Tibului skiria vos porą puslapių.

Tarybiniuose elegijos tyrinėjimuose⁵ Tibulo santykio su principatu problema labiau akcentuojama, bet dažniausiai ji traktuojama tradiciškai, stengiamasi pabrėžti poeto opoziciją princeps politikai, kai kur net padaromas jis principato kritiku⁶.

Nepretenduodami galutinai išspręsti šios problemos, nei išaiškinti, koks buvo santykis tarp principato karo ir taikos politikos ir Tibulo požiūrio į karą ir taiką, norėtume pareikšti keletą minčių, kaip atsispindi

¹ Saara Lilja, *The Roman Elegists Attitude to Women*, Helsinki, 1965. Mums buvo prieinama G. Luck recenzija „Gnomon“, 1966, B. 38, H. 5.

² G. Luck, *Die römische Liebeselegie*, Heidelberg, 1961.

³ G. Highnet, *Römisches Arcadien*, München, 1964; W. Klinger, *A propos de la biographie de Tibulle*, Eos, 1961, 51.

⁴ H. Meyer, *Die Außenpolitik des Augustus und die Augusteische Dichtung*, Köln, 1961, S. 14—15.

⁵ История римской литературы под ред. С. И. Соболевского, т. I, Москва, 1959, стр. 418—427.

K. П. Полонская, *Римские поэты принципата Августа*, М., 1963, стр. 72—76.

⁶ Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих, *История античной литературы*, 1963, стр. 254—257.

principato užkariavimų politikos idėjos ir reali padėtis elegiko poezijoje, kokį atgarsį gauna Tibulo elegijose po pilietinių karų taika, pavadinta princepsu vardu — Pax Augusta.

Tibulo lyriniam herojui nebūdingi istorijoje išlikusio karingo, drąsaus, šaunaus romėno paveikslas bruožai. Poetas nuo pat pirmos iki paskutinės eilutės pabrėžia baisėjimąsi karu, panieką jam. Karas — tai išsiskyrimas su mylimąja, su ramiu gyvenimu. Karas — tai žaizdos, smurtas, kraujas, mirtis. Ir pasibaisėjimą, ir stebėjimąsi žmogaus prigimties žiaurumu girdime eilutėse:

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Quam ferus et vere ferreus ille fuit! ⁷

Poetas neslepia, kad jam sudreba širdis, išgirdus žygio trimtį (1. 10. 12), kad jis nenori kariauti. „Nunc ad bella trahor“ (1. 10. 13), — sako jis. Jis pats nenori kariauti, jį traukia į karą kiti. Kaip beprasmiška ir beprotiška ieškoti mirties, kai gyvenimas toks trumpas (1. 1033-34). Poetas mieliau pasirenka pavėsį prie upeliukščio, negu tolimą kelionę (1. 1. 45—50), jis nori nesudėtingai ir ramiai gyventi kaime, triūsti sode ar išsitiesęs šildytis prie židinio lietingą dieną. Jis vaišingai priims į svečius atvykusį karį (1. 5. 30—35. 1. 10. 31—32), su įdomumu pasiklausys jo pasakojimų, bet pats jis nenori kariauti. Tokios lyrinio herojaus nuotaikos būdingos visai Tibulo poezijai, nors pirmoje knygoje jos iškyla daug ryškiau. Bet jos, mūsų manymu, ne visai atskleidžia poeto požiūrį į karą. Mes nenorėtume visiškai sutikti su nuomonėmis tų tyrinėtojų⁸, kurie teigia, kad Tibulas, smerkdamas karą, nevertina Augusto užkariavimų ir tuo parodo savo opoziciją principato politikai. Norėtusi pabrėžti, kad Tibulas smerkia ne karą apskritai, o karą, kuriame jam teko, teks ar tektų dalyvauti. „Alius sit fortis in armis“ (1. 10. 37), sako jis. Jis pripažįsta, kad Mesalai tinka kariauti, ir karo grobis, tūkstantį kartų prakeiktas Tibulo elegijose, Mesalos namuose — ne toks jau blogas daiktas:

Te bellare decet terra, Messalla, marique,
ut domus hostiles praeferat exuvias (1. 1. 53—54).

Karo menas — didelė šlovė romėnui, tai senolių tradicija:

Gentis Aquitanae celebr Messalla triumphis
et magna intonsis gloria victor avis (1. 1. 33—34).

Poetas rašo eilėraštį Valerijaus Mesalos Korvino triumfo proga (1. 7), apdainuodamas karvedį, ir linki kario šlovės jo sūnui, pasiryžęs apdainuoti ir pastarojo triumfus.

⁷ Albii Tibulii aliorumque carminum libri tres, edidit F. W. Lenz, Lipsiae, 1937, 1. 10. 1—2. Toliau cituojama iš to paties leidinio.

⁸ История римской литературы под ред. Н. Ф. Дергачева, М., 1954, стр. 294.

Taigi Tibulas protestuoja prieš karą kaip individas, pripažįsta jį kaip normalų ir būtiną reiškinį visuomeniniame romėnų tautos gyvenime. Pagaliau ir jis pats nėra nuoseklus. Sakosi, kad jo netraukianti kario garbė, bet, šlovindamas Mesalos triumfą, neiškentęs prasitaria:

Non sine me tibi partus honor: Tarbella Pyrene
testis et Oceani litora Santonici (1. 7. 9—10).

Susirgęs jis prašo užrašyti epitafijoje, kad buvo Mesalos palydovas, nemini nei poezijos, nei meilės, kurią šiaip jau, atrodo, laiko didžiausia vertybe. O Mesala buvo žinomas kaip įžymus karvedys bei politinis veikėjas.

Taigi, visų pirma, Tibulo prakeikimus karui ir jo priežastims — godumui ir turto troškimui, gal būt, reikėtų iš dalies vertinti kaip dažno elegijos didaktinio elemento išraišką. Antra, Tibulo poezijos prieštara-vimai, galimas daiktas, išreiškia tuometinės Augusto politikos prieštara-vimus. Mūšiu ties Akcijumi baigėsi kruvinų pilietinių karų laikotarpis. Augustas⁹ labai didžiavosi, kad dievo Jano šventovė, uždaroma taikos metu ir atidaroma prasidėjus karui, jo laikais buvo uždaryta triskart, o nuo Romos įkūrimo iki princepsso gimimo ji buvo uždaryta tik du kartus. Taika buvo pagrindinis principato pradžios lozungas. Bet, antra vertus, istorinės aplinkybės susiklostė taip, kad Roma, gyvendama pavergtų tautų sąskaita, didino savo valdas, pretenduodama į žemės rutulio valdovės vardą¹⁰. Ramu buvo tik Italijoje, Sicilijoje, Graikijoje, o imperijos pakraščiuose Marsas siautėjo visu smarkumu, ir Augustas nuolat siuntinėjo savo karvedžius į Rytus ir Vakarus malšinti nukariautų tautų sukilimų ar užkariauti naujų. Susidariusi padėtis atsispindėjo romėnų sąmonėje. Taikos visi buvo ištroškę, ja džiaugėsi, bet Romos, kaip pasaulio valdovės vardas, romėnų ginklo garbė imponavo Romulo palikuonims.

Tibulas nerašė, kaip Horacijus, pašlovinimų Augusto užkariavimams ir nepaminėjo princepsso vardo, bet jo poezijoje atsispindi tuometinės prieštaringos romėnų visuomenės nuotaikos: taikos troškimas, viena, ir didžiavimasis romėnų ginklo šlove, kita. Tokios nuotaikos būdingos buvo ne tik romėnų visuomenei, bet ir pačiam princepsui, kuris viename savo „Darbų“ skyriuje didžiuojasi taika, kitame išskaičiuoja karus ir nukariautas tautas. Taigi Tibulo opozicija, matyt, pasireiškia ne principatui priešišku idėjų deklaravimu, jo politikos smerkimu, o Augusto vardo nepaminėjimu, nesiejimu romėnų pergalių su princepsso asmenybe. Antra vertus, ir pastarąjį teiginį, matyt, reikėtų taikyti daugiau pirmajai Tibulo poezijos knygai. Antrosios knygos penktojoje elegijoje yra to-

⁹ Res gestae divi Augusti, 13.

¹⁰ Н. А. М а ш к и н, Принципат Августа, М.—Л., 1949, стр. 515.

kios, pilnos pasididžiavimo savo tautos ginklų šlove bei valstybės didumu, eilutės:

Roma tuum nomen terris fatale regendis,
qua sua de caelo prospicit arva Ceres,
quaque patent ortus et qua fluitantibus undis
Solis anhelantes abluuit amnis equos (II. 5. 57—60).

Sioje elegijoje reiškiamas idėjas jau stengiamasi, kaip vėliau kalbėsime, atsargiai sieti su Augusto asmeniu.

Kaip minėjome, smerkdamas karą, poetas trokšta visų pirma asmeninės ramybės. Bet du kartus šitame troškime nuskamba ir visuomeninis motyvas: pirmos knygos dešimtojoje elegijoje ir antros knygos penktojoje elegijoje poetas šlovina taiką, atnešusią visiems sotų ir ramų gyvenimą. Abu vaizdai maždaug vienodos apimties, abiejuose šalia metaforiškai padidinto pertekliaus, gausumo įspūdžio, duodama buitinė kaimo gyvenimo scena, pagyvinanti ir sukonkretinanti paprasto bei ramaus gyvenimo paveikslą. Bet poeto koncepsija abiejuose vaizduose skirtinga. Pirmos knygos dešimtojoje elegijoje taika vadinama maitintoja — Pax alma, ji asocijuojasi su žeme, kaip Motina maitintoja, ir iškyla prieš mus lyg deivė, laikanti varpas ir vaisius, turinti galios įlieti sulčių į vynuoges, įdirbanti ir prižiūrinti laukus, išvedanti jaučius į arimą. Taikoje verda darbas, o palėpėje pamirštus ginklus aptraukia rūdys. Nors taikos paveikslas sutampa su oficialiai deklaruojamu pertekliaus, derlingumo vaizdu, ypač ryškiu tuometinėse monetose¹¹ su gausybės ragu, varpomis ir Augusto portretais, bet poetas, džiaugdamasis taika, nemini Augusto, kaip taikos iniciatoriaus, vardo. Taika šiame epizode — nerealaus dalykas, lyg svaja ar vizija. Poetas tik kviečia ją ateiti, tikisi jos ateityje:

At nobis, Pax alma, veni spicamque teneto
perfluat et pomis candidus ante sinus (I. 10. 66—67).

Antroji knyga parašyta vėliau, ir taikos vaizdas čia kitoks. Mes norėtume sutikti su V. Jarcho ir K. P. Polonskajos¹² knygoje išdėstytu požiūriu, kad Tibulas, kalbėdamas apie taiką, niekada nemini Augusto ir tuo išreiškia savo opoziciją. Norėtume šį teiginį taikyti tik pirmajai knygai. Antros knygos penktojoje elegijoje taika iškyla kaip dabarties dalykas. Poetas čia kalba, kreipdamasis į Apoloną. Jis prisimena praėjusius pilnus siaubo pilietinių karų laikus, kuriuos piešia metaforiškai: saulė prigeso, verkė dievų statulos, griaudėjo trimitai, žvangėjo ginklai dangaus erdvėje. Bet visa tai praeityje: haec fuerat olim. Dabar tu ramus, Apolone, — tu iam mitis, Apollo, dabar bus geri ir laimingi metai: pilnos klėtys grūdų, sklidinios vyno statinės, gausios bandos, tėvai džiaugsis

¹¹ Н. А. Машкин, *Ор. cit.*, стр. 380.

¹² В. Н. Ярхо, К. П. Полонская, *Античная лирика*, М., 1970, стр. 153.

vaikų būriu, žmonės ramiai dirbs ir ilsėsis. Šioje elegijoje poetas lyg ir stengiasi susieti taikos vaizdą su Augusto vardu, bet netiesiogiai, o per Apoloną. Mokslininkai¹³ yra tos nuomonės, kad Apolonas principato laikų panteone užėmė bene svarbiausią vietą, kad Augustas laikė Apoloną savo globėju. Princepsas dėkojo Apolonui už pergalę prieš Sekstą Pompėjų¹⁴, rekonstravo Apolono šventyklą Akcijaus karo stovyklos vietoje¹⁵ ir pastatė naują Romoje in solo privato, buvo kalamos monetos¹⁶ su Augusto portretui suteiktais Apolono bruožais, pagaliau, sklido mitas apie dievišką Augusto kilmę iš Apolono¹⁷. Taigi, kai Tibulas vadina taiką Apolono taika, sakydamas: „Febai, tavo taikoje težūva lankai, težūva strėlės“ (II. 5. 105—106), tai labai panašu, kad poetas nori pavadinti taiką Augusto taika — Pax Augusta. Toks netiesioginis pasakymas būdingas ne vien Tibului. Servijus¹⁸, komentuodamas Vergilijaus ketvirtos eklekos eilutę: „Casta fave Lucina, tuus iam regnat Apollo“, nurodo, kad poetas Apolono vardu vadina Augustą.

Tibulo elegijos visų pirma yra asmeninės lyrikos pavyzdys, bet jose atsispindi ir sudėtingas, prieštaringas tuometinės Romos gyvenimas, jos politinės idėjos karo ir taikos klausimais. Poeto požiūris į karą ir taiką parodo jo požiūrio į principatą keitimąsi. Šis keitimasis nėra labai ryškus, tačiau jau pastebimas. Jei pirmojoje knygoje poetas visai nepamini princepsas asmenybės, tai, kaip rodo antrosios knygos penktoji elegija, vėliau Tibulas jau stengiasi susieti Romos visuomeninio gyvenimo faktus — imperijos nukariavimų didybę ir viešpataujančią taiką — su Augusto vardu.

1969. spalio

МОТИВЫ ВОЙНЫ И МИРА В ЭЛЕГИЯХ ТИБУЛЛА

Д а л я Д И Л И Т Е

Р е з ю м е

Элегии Тибулла, являясь прежде всего образцом личной лирики, отражают и общественные идеи Древнего Рима. Проследив, как меняется

¹³ F. Altheim, *Römische Religionsgeschichte*, Berlin, 1933, S. 42; I. Becher, *Oktavianus Kampf gegen Antonius und seine Stellung zu den ägyptischen Göttern*, — *Das Altertum*, 1965, B. 11, H. 1., S. 41; A. Piganiol, *Histoire de Rome*, Paris, 1946, P. 229; H. A. М а ш к и н, *Op. cit.* стр. 559.

¹⁴ Vell. Pat. II, 81, 4.

¹⁵ Suet. Aug. 18.

¹⁶ H. A. М а ш к и н, *Op. cit.*, стр. 300.

¹⁷ Suet. Aug. 94.

¹⁸ Servii Comm. in Verg. buc. IV. 10.

взгляд поэта на политические идеи современного ему общества, можно определить изменение отношения поэта к Августовскому принципату. Если в начале своей поэтической деятельности Тибулл стоит в оппозиции, то позже он заметно поддается влиянию идеологии принципата.

DIE MOTIVE DES KRIEGES UND FRIEDENS IN DER POESIE VON TIBULLUS

Dalia DILYTĚ

Zusammenfassung

Die Elegien von Tibullus sind in erster Linie ein Beispiel der Erlebnislyrik, in ihnen aber spiegeln sich auch die gesellschaftlichen Ideen des alten Rom wider. Bei näherer Betrachtung der Ansicht des Dichters über die politischen gesellschaftlichen Ideen kann man auch die Änderung seiner Einstellung zum Prinzipat bemerken; während Tibullus am Anfang der schöpferischen Tätigkeit in der Opposition steht, erliegt er später dem Einfluß der Ideologie des Prinzipats.